

Jiří JUST

Matouš Konečný a jeho podíl na výchově a vzdělávání bratrských duchovních na počátku 17. století¹

Abstract: Matouš Konečný and his Participation in Clergy Education of the Bohemian Brethren on the Beginning of the 17th Century

Matouš Konečný, the bishop of the Bohemian Brethren in Mladá Boleslav between 1609–1622, was responsible also for the education of deacons and priests of this protestant confession. The realization of this mission made him possible his contacts with Matthias Martini, the rector of the Gymnasium illustre at Bremen. In the Book about the duty of Christians, printed 1612 and 1616, presented Konečný one's own ideas about the Christian education.

Key words: Matouš Konečný – education of clergy – protestant ecclesiastical administration – Matthias Martini – gymnasium illustre in Bremen – peregrinatio academica – protestant schoolbooks – Bohemian Brethren

---

Bez objevu archivu posledního mladoboleslavského bratrského biskupa, k němuž došlo v srpnu 2006 v areálu bývalého minoritského konventu ve čtvrti „na Karmeli“ v Mladé Boleslavi,² by zůstal Matouš Konečný znám víceméně jen jako autor tištěných literárních děl hlavně z oboru praktické teologie.³ Z doby jeho života před

---

1 Tato studie je výstupem grantového projektu GAČR č. GA13–08740S „*Filosofie Jana Amose Komenského*“.

2 Jiří JUST, *Nález archivu Matouše Konečného a jeho význam pro studium dějin Jednoty bratrské v období před Bílou horou*, in: Martin Wernisch (ed.), *Unitas Fratrum 1457–2007. Jednota bratrská jako kulturní a duchovní fenomén*. Praha [2009] (Studie a texty Evangelické teologické fakulty, sv. 15.2), s. 183–192; TÝŽ, *Neue Quellen zur Geschichte der Brüderunität in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg. Der Fund des Archivs von Matouš Konečný in Mladá Boleslav*, *Acta Comeniana* 22–23 [46–47], 2009, s. 249–286; TÝŽ, *Struktury informacyjne czeskiej Jednoty Brackiej w świetle nowego znaleziska źródłowego z początku XVII wieku*, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 54, 2010, s. 69–84.

3 Srov. Hana BOČKOVÁ, *Kazatel domovní Matouše Konečného a Kazatel domácí Valentina Bernarda Jestřábského*, *Studia Comeniana et Historica* 34, 2004, č. 71–72, s. 110–115; Alexandr STICH, *Matouš Konečný a jeho Kazatel domovní*, in: Václav Petrbock – Radek Lunga – Jan Tydlitát (edd.), *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27.–29.5.1999

tím, než se stal bratrským biskupem, je k dispozici jen několik základních informací. Narodil se v roce 1569 ve Strážnici na Moravě, kde byl významný bratrský sbor.⁴ Základy vzdělání nabyt ve svém rodném městě ve škole při sboru, o jejíž úrovni leccos napovídá privilegium, které 12. listopadu 1577 vydal místní bratrské obci Jan mladší ze Žerotína.⁵ Ten bratřím povoluje, aby si „v domě, kdež bydlejí, školu svobodně způsobili, v níž by se dítky a mládež čísti a psáti, jazykům jiným, německému, latinskému etc., též uměním svobodným učiti mohli z městečka Strážnice i jiní z jiných panství“.⁶ Na základě tohoto formálního sdělení lze usoudit, že strážnická škola se svým charakterem blížila takovým vzdělávacím institucím, jaké působily při bratrských biskupských centrech, tedy např. v lokalitách, jakými byly Mladá Boleslav nebo Ivančice, a zřejmě vynikala nad průměr dobového bratrského školství.⁷

Dalším známým milníkem v životě Konečného je rok 1589, kdy byl společně s Izajášem Konečným, o jehož příbuzenském poměru k Matoušovi nic bližšího nevíme, zapsán na univerzitě ve Vitemberku,⁸ kde se rok před ním zapsal pozdější kazatel Friedricha V. Falckého, ze Slezska pocházející Abraham Scultetus, s nímž Konečný i v pozdější době udržoval kontakty.⁹ Je pozoruhodné, jak dokázala jednota bratrská v Čechách rychle reagovat na změnu teologické orientace v sousední zemi poté, co se saský kurfiřt Kristián I. rozhodl pro podporu reformované teologie a v tomto směru se na několik let proměnil i charakter

v Rychnově nad Kněžnou, Rychnov nad Kněžnou 1999, s. 228–240; Hana BOČKOVÁ, *Theatrum divinum Matouše Konečného – „lidová encyklopedie“ z počátku 17. století*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada D – literárněvědná 44, 1997, s. 5–14; Eduard PĚTRŮ, *Eusebiova Historie církevní a otázky českého humanistického překladu*, Listy filologické 91, 1968, s. 62–73; Anna CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ (ed.), *Mravy ctnostné mládeži potřebné. Bratrské mravouky Jiřího Strejce, Adama Šturma z Hranic a Matouše Konečného*, Praha 1940.

4 K životním osudům Matouše Konečného srov. Jiří JUST - Markéta KLOSOVÁ - Martin STEINER (edd.), *„Hned jsem k Vám dnes naschválí poslíka svého vypravil.“ – Kněžská korespondence Jednoty bratrské z českých diecézí z let 1610–1618*, Dolní Břežany-Praha 2011, s. 30–41. Zprávy o dějinách bratrského sboru ve Strážnici souhrnně zachytil Ferdinand HREJSA, *Sborové Jednoty bratrské*, Praha 1935[=1939], s. 139–141.

5 Originál listiny je uložen v Archiwum państwowe Poznań, Akta Braci Czeskich, sign. 32.

6 Části privilegia cituje F. HREJSA, *Sborové Jednoty bratrské*, s. 140.

7 O bratrském školství souhrnně pojednal v úvodu ke své edici pramenů, týkajících se vzdělávání a výchovy v historické jednotě bratrské Amedeo MOLNÁR (ed.), *Česko-bratrská výchova před Komenským*, Praha 1956, s. 7–44. Strážnickou školou pravděpodobně prošli i zdejší rodáci Jan Lanecký (1554–1626, od r. 1601 biskup), Jan Lorenc (1577–1638, od r. 1616 konsenior), který, stejně jako předchozí zde uvedený, studoval v Basileji, a Pavel Fabricius (1590–1649, od r. 1618 přísedící pražské kozistofe podobojí za jednotu bratrskou a od r. 1632 biskup), jenž své vzdělání (též jako preceptor) zdokonalil v Marburku, Herbornu a v Heidelbergu.

8 Otto HARTWIG, *Album academiae Vitebergensis ab A. Ch. MDII usque ad A. MDCII*. Vol. 2, Halle 1894, s. 367; Ferdinand MENČÍK, *Studenti z Čech a Moravy ve Vitemberku od r. 1502 až do r. 1602*, Časopis Musea Království českého 71, 1897, s. 250–268, zde s. 265.

9 Srov. J. JUST - M. KLOSOVÁ - M. STEINER (edd.), *„Hned jsem k Vám dnes naschválí“*, s. 31, 40.

univerzity.¹⁰ Po této cestě za vzděláním přijal Konečný v roce 1592 jáhenskou ordinaci a na své budoucí kněžské povolání se připravoval ve sboru v Třebíči, kde byl také 31. srpna 1596 ordinován na kněze.¹¹ Již o šest let později byl 21. září 1604 na synodu v Žeravicích zvolen za konseniora a vstupem do úzké rady se začal podílet na řízení celé jednoty.¹² Současně byl správcem sboru v Tuchoměřicích u Prahy, který sloužil jako základna pro správu početné komunity členů jednoty bratrské v pražských městech a v jejich širokém okolí.¹³

Podstatnou změnu v životě Matouše Konečného přinesl rok 1609. V době, kdy v Praze vrcholila jednání o majestát na náboženskou svobodu, jejichž výsledky zásadně ovlivnily postavení jednoty v Čechách, v Mladé Boleslavi zemřel 1. června biskup Bartoloměj Němčanský.¹⁴ Konečný na jeho pohřbu konaném 9. června v bratrském centru nad Jizerou pronesl smuteční kázání.¹⁵ Po několika dnech odcestoval do Prahy, kde se stal na konci července aktivním účastníkem jednání o reformě církevní správy nekatolíků, když jako člen komise pro církevní řády zastupoval jednotu bratrskou.¹⁶ Po smrti Němčanského

-
- 10 Jiří HRUBEŠ, *Politická polemika mezi Falcí a Saskem na konci 16. století a její ohlas v Čechách*, Strahovská knihovna 4, 1969, s. 38–56, zde s. 42; Heribert SMOLINSKI, *Albertinisches Sachsen*, in: Anton Schindling – Walter Ziegler (edd.), *Die Territorien des Reichs im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500–1650. Bd. 2. Der Nordosten, Münster 1993*, s. 8–32, zde s. 26–28. Mezi lety 1586–1591 ve Vitemberku studovalo nejméně šest budoucích duchovních jednoty a někteří její stoupenci z řad šlechty. Srov. F. MENČÍK, *Studenti z Čech a Moravy*, s. 265–266.
  - 11 J. JUST – M. KLOSOVÁ – M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschvalí*“, s. 31. Záznam o sněmu bratrských duchovních v Třebíči se dochoval v rukopise *Synod třebický*, MZA Brno, Sbirka rukopisů (G 10), inv. č. 528, fol. 33v.
  - 12 Josef JIREČEK (ed.), *B. Jana Jafeta krátká zpráva o biskupích a starších Jednoty bratrské*, Časopis Musea Království českého 35, 1861, s. 139–158, zde s. 155.
  - 13 Svědectvím o Konečného správě tuchoměřického sboru je jeho rukou psaný rejstřík členů tohoto sboru, kteří bydleli celkem v sedmnácti lokalitách. Rejstřík vznikl mezi lety 1606–1607. Muzeum Mladoboleslavska Mladá Boleslav, Archiv Matouše Konečného (= dále již jen AMK), sign. A3254 Tuchoměřice/O/1607. Text rejstříku bez identifikace jednotlivých osob vydala Olga FEJTOVÁ (ed.), „*A tak ne oni nás, ale my je zpravovati máme!*“ *Jednota bratrská v městech pražských v době předbělohorské a rejstřík členů pražského sboru*, Praha 2014, s. 99–121. K dějinám sboru na sklonku 16. století a k jeho významu srov. Jaroslav PROKEŠ, *Paměti B. Jana Efraima o bratrském sboru v Tuchoměřicích*, Časopis Národního musea, oddíl duchovědný 107, 1933, s. 205–221.
  - 14 Antonín TRUHLÁŘ – Karel HRDINA – Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. Enchiridion Renatae Poesis*. Sv. 4, Praha 1973, s. 19–20; Kamil KROFTA, *O bratrském dějepisectví*, Praha 1946, s. 141–142 (a dále podle rejstříku); Karel HRDINA, *Humanista Salomon Frencelius a Čechy*, Listy filologické 68, 1941, s. 221–231; František Michálek BARTOŠ, *Zapomenuté dílo bratrského bohosloví*, Časopis Matice moravské 55, 1931, s. 189–191; Jan V. NOVÁK, *Bartoloměj Němčanský*, in: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Sv. 18, Praha 1902, s. 64–65; Josef JIREČEK, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. Sv. 2, Praha 1876, s. 49.
  - 15 Data Němčanského úmrtí a jeho pohřbu jsou zaznamenána ve služebním rozpisu bratrských bohoslužeb, který si mezi lety 1600–1609 vedli správcové sboru v Mladé Boleslavi. *Itinerarium ministrorum Novi foederis*, AMK, sign. A3256/Itinerarium, fol. 160r.
  - 16 Ferdinand HREJSA, *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912, s. 473–474.

bylo třeba bez zbytečných odkladů ze stávajících konseniorů doplnit sbor bratrských biskupů, k čemuž došlo 27. srpna 1609 v moravských Jaroměřicích. Volba padla na Matouše Konečného,¹⁷ který byl 4. října téhož roku v Mladé Boleslavi za přítomnosti členů úzké rady slavnostně vyhlášen novým správcem zdejšího sboru.¹⁸ Do nového působiště se se svou „čeládkou“ přestěhoval teprve 4. listopadu, po zajištění nové duchovní správy tuchoměřického sboru.¹⁹ Kromě okamžitého převzetí správy sboru musel v Boleslavi zajistit restituci majetku, o nějž bratři následkem vyhlášení protipikartského mandátu v roce 1602 ve městě přišli.²⁰

Vedle duchovní péče náležela ke Konečného povinnostem i správa boleslavské bratrské školy, již musel, podobně jako správce ostatních bratrských sborů, při nichž probíhala školní výuka, zajišťovat učitele a rektora.²¹ Běžným zdrojem těchto kapacit byla pro správce sboru v takových případech vlastní „čeládka“, tedy ti, kdo se pod jeho vedením připravovali na samostatnou duchovní službu: kněží, jáhnové a učedníci, obývající sborový dům. Pedagogický sbor čas od času osvěžil příchod osoby z mimobratrského prostředí. V případě školy v Boleslavi to byl v Konečného době Hans Ulrich Reuter z Zürichu, který ve druhém desetiletí 17. století pobýval v Čechách a jednota jej zaujala natolik, že vstoupil do jejích služeb, nebo Julian Poniatowski, otec známé vizionářky, který našel cestu do Boleslavi jako polský exulant nedlouho před vypuknutím stavovského povstání.²² Kvalita bratrské školy byla obecně závislá na zdrojích sborového správce, na jeho schopnosti zajistit si zručné spolupracovníky, kteří v případě boleslavské školy pocházeli převážně

17 Jerzy ŚLIZIŃSKI (ed.), *Ordo Antistitum in Unitate Fratrum*, Slavia 20, 1951, s. 385–395, zde s. 392; J. JUST - M. KLOSOVÁ - M. STEINER (edd.), „Hned jsem k Vám dnes naschvalí“, s. 32.

18 *Itinerarium ministrorum Novi foederis*, AMK, sign. A3256/Itinerarium, fol. 162v.

19 Informaci o přestěhování Matouše Konečného do Mladé Boleslavi zaznamenává *Itinerarium ministrorum Novi foederis*, AMK, sign. A3256/Itinerarium, fol. 163r.

20 Srov. Julius GLÜCKLICH, *Mandát proti Bratrům z 2. září 1602 a jeho provádění v letech 1602–1604*, Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná 1904, č. 10. K provádění mandátu v Mladé Boleslavi a k restituci zdejšího bratrského majetku srov. Amedeo MOLNÁR, *Boleslavští bratři*, Praha 1952, s. 238–245.

21 K významu bratrské školy v Mladé Boleslavi srov. J. JUST - M. KLOSOVÁ - M. STEINER (edd.), „Hned jsem k Vám dnes naschvalí“, s. 33–34. Dějinami této školy v období počátku 17. století se zabýval Rudolf ŘÍČAN, *Několik pohledů do českobratrského vyššího školství za mladých let J. A. Komenského*, Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 21, 1962, s. 114–151, zejména na s. 134–142.

22 K osobě Reutera srov. blíže Markéta RŮČKOVÁ - Jiří ČEPELÁK (ed.), „Poslušenství synovské vzkazují Vám, můj nejmilejší pane otče.“ *Studium a korespondence kněžského dorostu jednoty bratrské v letech 1610–1618*, Praha 2014, s. 580 (a dále podle rejstříku); J. JUST - M. KLOSOVÁ - M. STEINER (edd.), „Hned jsem k Vám dnes naschvalí“, s. 33, 297 a R. ŘÍČAN, *Několik pohledů*, s. 136–137; k příchodu J. Poniatowského do Čech srov. M. RŮČKOVÁ - J. ČEPELÁK (ed.), „Poslušenství synovské vzkazují Vám“, s. 437–437 a 580; J. JUST - M. KLOSOVÁ - M. STEINER (edd.), „Hned jsem k Vám dnes naschvalí“, s. 33–34. Životní osudy Kristiny Poniatowské pojednal nejnověji Pavel HEŘMÁNEK, *Jan Amos Komenský a Kristina Poniatowská*, Praha 2015.

z území Konečného diecéze. V lokalitách, které nebyly bratrskými biskupskými centry (v Čechách to v této době byla vedle Boleslavi ještě Praha, na Moravě pak Ivančice a Přerov), tyto zdroje úměrně závisely na významu a velikosti konkrétního sboru. Také z toho důvodu velká většina bratrských škol jen těžko snese srovnání s městskými humanistickými školami, zejména s těmi, které působily v královských a významnějších vrchnostenských městech.

Matoušovi Konečnému jako biskupovi příslušela v první řadě péče o zajišťování dostatečného počtu duchovních pro správu sborů v jeho diecézi a v tomto rámci také o jejich vzdělání.²³ Přestože jednota bratrská vzhledem ke svému minoritnímu postavení v dobové společnosti disponovala poměrně omezenými prostředky,²⁴ od poloviny 16. století usilovala o zajištění vyššího vzdělání alespoň pro ty duchovní, s nimiž se do budoucna počítalo pro správu významnějších sborů a do vrcholného orgánu církve, tj. do úzké rady na místa konseniorů a biskupů. Vlastní instituci, která by byla schopná takové vzdělání zajistit, jednota během své existence neměla. Ivančické bratrské gymnázium, které v tomto ohledu bývá hodnoceno nejvýše, dokázalo udržet slušnou kvalitu výuky, zajišťovanou i zahraničními lektory (např. Esromem Rüdingerem z Vitemberku), jen v poslední čtvrtině 16. století a ani v tomto období nelze úroveň výuky v Ivančicích srovnávat s tím, co nabízelo prostředí univerzity.²⁵ Z řady náznaků navíc vyplývá, že v době působení Matouše Konečného jako biskupa bylo ivančické gymnázium svým významem zastíněno mladoboleslavskou školou.²⁶

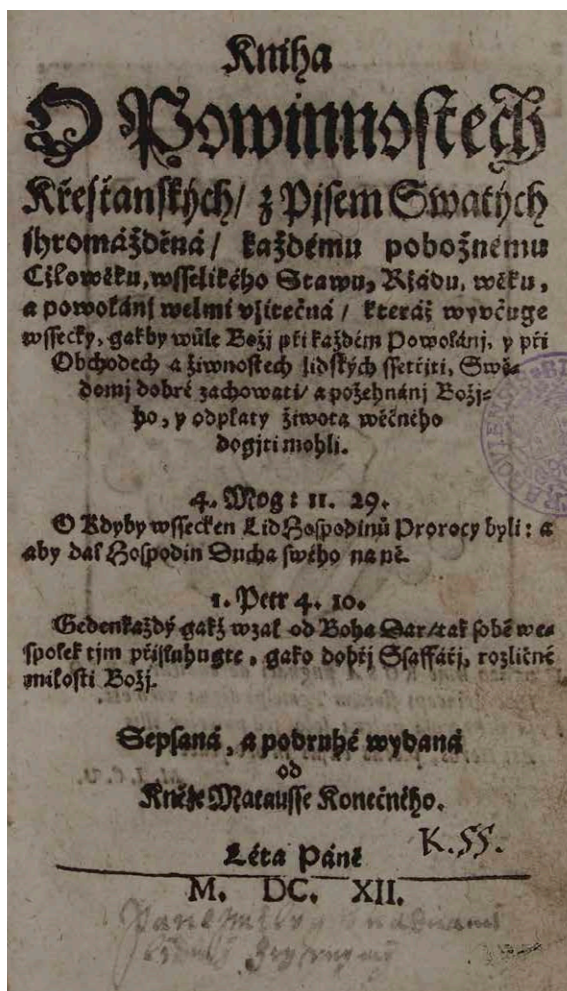
Pravděpodobně většina bratrských duchovních, kteří absolvovali alespoň část výuky na zahraničních vzdělávacích institucích, prošla v posledním čtvrtstoletí před vypuknutím evropského třicetiletého konfliktu třemi nejvýznamnějšími bratrskými školami. Vedle zmíněných Ivančic a Mladé Boleslavi to byl ještě Přerov, sídlo biskupů, kteří měli na starosti správu sborů ve střední a severovýchodní části Moravy. O navazujících studijních cestách pak vždy v konkrétních případech rozhodovalo během společných zasedání

23 Diecéze, která byla spravována z bratrského centra v Mladé Boleslavi, se rozprostírala na území Litoměřického, Boleslavského, Bydžovského, Hradeckého a severní části Chrudimského kraje. Sборы, které k ní náležely, byly zpravidla seskupeny v prostoru několika omezených územních celků, jejich největší koncentrací se vyznačovaly oblasti střední části Boleslavského kraje a povodí obou Orlic ve východních Čechách. Srov. J. JUST – M. KLOSOVÁ – M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschválí*“, s. 34–35.

24 K financování správních institucí jednoty bratrské srov. J. JUST – M. KLOSOVÁ – M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschválí*“, s. 35–39.

25 Nejnověji o této instituci v souvislosti se vzděláváním urozců pojednal Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*, Praha 2010, s. 183–194. K charakteru školy s ohledem na angažmá E. Rüdingera srov. A. MOLNÁR (ed.), *Česko-bratrská výchova*, s. 200–221.

26 J. JUST – M. KLOSOVÁ – M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschválí*“, s. 33–34.

Obr. 1: Titulní strana druhého vydání *Knihy o povinnostech křesťanských* (1612). Zdroj: Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově v Praze, sign. BT II 48, fol. A1a.

vedení jednoty.²⁷ Jedním z hlavních faktorů, které ovlivňovaly rozhodnutí o vyslání adepta na studium, byla jeho možnost financovat si zahraniční cestu z vlastních zdrojů. Těm, kteří mohli studovat na náklady svých rodičů nebo měli k dispozici dostatek finančních prostředků z jejich pozůstalosti, vedení jednoty příliš nebránilo. U studentů nemajetných naproti tomu důkladně zvažovalo, jestli by taková investice z pokladny jednoty nepřišla vniveč. Z dochovaných zpráv je zřejmé, že podpora studujících mláďenců rozpočet

²⁷ Srov. např. rozhodnutí synodu v Mladé Boleslavi z června 1598, jímž bylo povoleno nebo naopak nedoporučeno pokračování ve studiu na zahraničních školách sedmi studentům. Anton GINDELY (ed.), *Dekrety Jednoty bratrské*, Praha 1865, s. 269–270.

celého společenství velmi zatěžovala, neboť na zajištění těchto cest byla určena velká část společných finančních prostředků.²⁸

Organizaci studia bratrských mládenců, včetně jejich vypravení na cestu a dodatečného obstarávání finančních prostředků, měl pak na starosti biskup každé diecéze. Udržoval s nimi kontakt zejména prostřednictvím korespondence a po poradě s jinými biskupy je ze studií odvolával, případně jim prodlužoval původně sjednanou délku pobytu nebo povoloval změnu místa studia. Tato činnost tvořila důležitou část biskupských povinností Matouše Konečného, jak je zřejmé z množství dopisů studentů, preceptorů a pedagogů, které se dochovaly v jeho archivu. Zaznamenávají i drobný detail týkající se odchodu Jana Amose Komenského do Herbornu. Ten zřejmě poněkud oddálily politické události v Čechách, kam na sklonku ledna 1611 vtrhlo vojsko pasovského biskupa Leopolda V. Habsburského. Přerovský biskup Jan Lanecký, který měl přehled o celém dění od dobře informovaného Karla st. ze Žerotína, se obrátil 25. února uvedeného roku na Matouše Konečného s obavami, jak za těchto okolností vypraví studenty své diecéze do zahraničí.²⁹ Z kontextu dalších zpráv nelze vyloučit, že skupina studentů, mezi nimiž byl Komenský, namísto obvyklé cesty po zemské silnici spojující Vídeň s Prahou zvolila náhradní trasu, která vedla přes severozápadní Moravu, východní Čechy a Mladou Boleslav.³⁰

Byly to bezpochyby také zkušenosti s organizací bratrského školství, které Matouše Konečného přiměly k tomu, že se v roce 1612 rozhodl rozšířit svůj prakticko-teologický spis *O povinnostech křesťanských* o kapitolu věnovanou studentům a preceptorům.³¹ Formuloval v ní své představy o tom, na jakých základech má - v souladu s křesťanským

28 O hmotném zajištění zahraničních studií bratrských mládenců a finanční náročnosti těchto cest pojednali zevrubně M. RŮČKOVÁ - J. ČEPELÁK (edd.), „*Poslušensství synovské vzkazují Vám*“, zejména na s. 71–81 a 116–128; srov. též J. JUST - M. KLOSOVÁ - M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschválí*“, s. 36–37.

29 AMK, sign. A3251/Lanecký/3, fol. 1r. K osobě Jana Laneckého srov. M. RŮČKOVÁ - J. ČEPELÁK (edd.), „*Poslušensství synovské vzkazují Vám*“, s. 577 (a dále podle rejstříku); Jiří JUST, *Neue Nachrichten über Johann Amos Comenius im Archiv von Matouš Konečný*, Acta Comeniana 25, 2011, s. 125–172, zde s. 126; Bohumír INDRA, *Otcovský přítel Komenského Bratr Jan Lanecius a vztahy jeho rodiny k Valašsku*, Naše Valašsko. Sborník prací o jeho životě a potřebách 9, 1946, s. 151–161.

30 Srov. J. JUST, *Neue Nachrichten über Johann Amos Comenius*, s. 127.

31 Matouš KONEČNÝ, *Knihla o povinnostech křesťanských, z Písem svatých shromážděná, každému pobožnému člověku všelikého stavu, řádu, věku a povolání velmi užitečná [...] Sepsaná a podruhé vydaná od kněze Matouše Konečného, léta Páně M. DC. XII*. Praha, šumanská tiskárna, 1612. Knihopis č. 4282; J. JUST - M. KLOSOVÁ - M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschválí*“, s. 260–261. Stejně jako v prvním vydání tohoto díla (Knihopis č. 4281) předchází vlastnímu pojednání nedatovaná dedikační předmluva Petru Vokovi z Rožmberka. Stručnou charakteristiku spisu podal Rudolf Řičan v předmluvě k jeho výběrové edici: A. MOLNÁR (ed.), *Česko-bratrská výchova*, s. 252–253, kde je celá kapitola „O povinnostech při zprávě školní“ na s. 253–256 editována. Vzhledem k některým nedostatkům této edice, zejména častým chybám při opisu, jsou následující citace z Konečného

etickým konceptem – spočívat výchova mládeže. Je velmi pravděpodobné, že jeho úvahy směřovaly nejen k bratrským institucím, ale i mimo hranice jednoty, k širší čtenářské veřejnosti.³² Jím zachycená doporučení jsou převážně obecného rázu. Předmětem Konečného úvah není samotná obsahová náplň výuky, též formulace metodických zásad se zde objevuje jen v náznacích, ale vzájemný vztah mezi žákem a preceptorem a z nich vyplývající povinnosti obou těchto skupin. Argumenty autora jsou doplněny celou řadou biblických veršů, jsou to ostatně jen s několika málo výjimkami biblické výpovědi, které vytvářejí stěžejní argumentační potenciál Konečného spisu.

Cílem vzdělávání je podle Konečného v první řadě posílení a upevnění zbožnosti, jak je patrné již z úvodních formulací:

*„Veliká věc praeceptorům se svěřuje, mládež, totiž křesťanská, k pobožnému a užitečnému navedení a cvičení, a tak myslí a ingenium jejich informování. Rodičové zajisté [...] dítek svých [...] praeceptorům jako drahé klínky svěřují, aby je v známosti Boží, v pobožnosti a bázni Páně, v dobrých mravích a literním umění cvičili.“*³³

Zbožnost a „*umění literní*“ Konečný vůbec označuje za nejvzácnější klenoty.³⁴ Preceptor, který by se ve svém povolání choval nedbale a lenivě, proto „*hřeší a zlořečenství Božího i lidského sobě zasluhuje*“.³⁵ Konečný si je vědom toho, že „*mladý věk drahý jest, jednou když mine, více se nenavráť, a ingenium i nejlepší zlý praeceptor zkazí*“;³⁶ proto nabádá

---

díla uvedeny podle originálu, kterým byl exemplář Knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově v Praze, sign. BT II 48.

32 S tím počítal již R. Říčan, srov. A. MOLNÁR (ed.), *Česko-bratrská výchova*, s. 252. Nasvědčoval by tomu i fakt, že na rozdíl od mnoha jiných bratrských knižních titulů byl tento (a to v obou českých vydáních z r. 1611 i 1612) vytištěn v pražské šumanské tiskárně.

33 M. KONEČNÝ, *Knihy o povinnostech křesťanských*, s. 236. Toto pojetí odpovídá záměru celé knihy, která svým žánrem náleží mezi nábožensky povznášející a vzdělávací spisy (něm. Erbauungsschriften), jak je pregnantně vyjádřeno v úvodních verších Konečného díla: „*Povinnosti tyto svaté, // z zákona Božího vzaté, // napomínají každého, // učíc křesťana věrného, // aby znajíc Boha svého, // spravedlivou vůli jeho, // znal také své povolání, // jisté jeho vyměření. // Ouřad maje, neb povinnost, // měl na péči vždycky věrnost. // O tom, což mu poručeno, // v zdejším šafářství svěřeno, // dnem i nocí přemýšloval, // ve všem se Bohem spravoval. // Až by Pán náš s nebe sstoupil, // věrné slouhy slavné poctil, // řka: 'Měhoděk věrný slouho, // vejdi v radost Pána svého. // Nebo jsi byl v mále věrným, // vládniž se mnou statkem věčným. // Přebýváje v mém království, // užívej blahoslavenství.'“ Tamtéž, s. 15.*

34 Tamtéž, s. 244. Úzká spojitost mezi zbožností a schopností porozumět Písmu svatému, resp. náboženské a mravně hodnotné literatuře, je typickým tématem již u Jana Blahoslava, který pouze přijímal podněty vzešlé z prostředí reformačního humanismu, zejména vzdělávacího konceptu Philippa Melancthona. K Blahoslavovu pojetí tzv. sakrální rétoriky srov. Jiří JUST, *Biblický humanismus Jana Blahoslava*, Studie a texty Evangelické teologické fakulty 10, 2007, č. 1, s. 136–153.

35 M. KONEČNÝ, *Knihy o povinnostech křesťanských*, s. 237.

36 Tamtéž.

rodiče, aby dobře zvážili, komu své dítě svěří. První část kapitoly, která sestává z deseti článků, je z toho důvodu věnována povinnostem preceptorů.

Ti mají především „*sami uměti to, čemu jiné učiti chtějí*“.³⁷ Začínat mají „*od známosti a bázně Boží, odkudž by pobožnost a povolnost k cvičení jinému i požehnání Boží na věrnou práci pocházela*“,³⁸ a tudíž je třeba „*vždycky začínati od modliteb svatých a katechismu, aby co přednějšího a k spasení náležitějšího jest, to napřed bylo*“.³⁹ To jen dokresluje výše uvedenou hlavní tendenci Konečného spisu. Preceptorům se zapovídá zatajování potřebných věcí a zbytečné protahování či maření času.⁴⁰ Tempo výuky mají přizpůsobit tomu, aby žáci byli schopni jím sdělené informace vstřebat. Součástí učebního procesu je též potlačování špatných vlastností a návyků žáků, „*aby [...] jako divoká zvířátka v oboře školní okrocována byla*“.⁴¹ Nejlepším prostředkem při výuce, zejména pokud jde o mravy a ctnosti, je vlastní příklad preceptora.⁴² K výuce patří i rozumné trestání „*v mírnosti*“ s vyloučením jakýchkoliv výhrůžek a cholericých výlevů, které mohou žákům jen uškodit.⁴³ V době volna se preceptor nemá zanášet „*opilstvím*“, hazardními hrami o peníze, zálety a jinými světskými radovánkami. Raději má sám sebe četbou či psaním dále vzdělávat a zdokonalovat. Také je mu „*někdy pak před jídlem neb po jídle pro lepší zdraví*“ doporučována fyzická práce.⁴⁴

Z osmi článků sestává druhá část kapitoly, věnovaná žákům. Předpokladem pro to, aby se žák něco naučil, je „*chuť, žádost a milost k učení se*.“ K dobrému začátku patří modlitba „*za umění a moudrost i prospěch*“.⁴⁵ Předpokladem prospěchu v učení je pokorný vztah, poslušnost a úcta vůči preceptorům a dodržování školního řádu.⁴⁶ Je třeba též respektovat kázeňské postihy a přijímat tresty od preceptorů, projevovat jim za jejich péči vděčnost a neoplatět jim za dobré zlým.⁴⁷ Druhou část kapitoly, která je ve srovnání s instrukcemi pro preceptory stručnější, Konečný uzavírá příslovím, že „*vlasti, rodičům a praeceptorům věrným, nikdá žádný dosti se odsloužiti a odměniti nemůže*“.⁴⁸

37 Tamtéž.

38 Tamtéž, s. 238.

39 Tamtéž, s. 240 (s odkazem na Mt 6,33).

40 Tamtéž, s. 238, 241–242. Zahálka je vůbec nejčastěji zmiňovaným nešvarem a vyučování bez patřičných výsledků je znamením nedbalého preceptora. Tamtéž, s. 239–240.

41 Tamtéž, s. 239.

42 Tamtéž, s. 241.

43 Tamtéž, s. 242.

44 Tamtéž, s. 242–243.

45 Tamtéž, s. 243.

46 Tamtéž, s. 244–245.

47 Tamtéž, s. 245–246.

48 Tamtéž, s. 246–247.

Kniha o povinnostech křesťanských našla mezi čtenáři zjevně příznivý ohlas. Oblíbená byla nejen mezi duchovními, ale našla své místo i ve šlechtických knihovnách.⁴⁹ Konečný se rozhodl nechat přeložit spis do němčiny a vytisknout jej též pro potřeby německojazyčných členů jednoty bratrské a jejích sympatizantů z prostředí Říše.⁵⁰ Tisk v Brémách organizačně pomáhal zajistit zřejmě některý z vyspělejších bratrských studentů. Mohl jím být alespoň z počátku Pavel Němčanský, který se svým bratrem Danielem dohlížel na korektury přinejmenším jedné další publikace tištěné v Brémách na zakázku bratrských biskupů.⁵¹ Na samotné vzdělávání bratrských duchovních, již vzhledem ke své stručnosti a obecnosti, toto Konečného dílo větší vliv s velkou pravděpodobností nemělo. Významnější jsou v tomto ohledu tištěné učebnice a zejména spis *Naučení mládencům*, který byl pro tyto účely přímo určen. Jeho prvním zpracovatelem byl Jan Blahoslav, ale první tištěné vydání je známo až z roku 1585.⁵² V roce 1609, tedy v době, kdy se Matouš Konečný stal biskupem, vyšel částečně přepracovaný spis znovu, pravděpodobně péčí Konečného předchůdce Bartoloměje Němčanského.⁵³ Jde o poslední v předbělohorské době vydané dílo, které

49 Mezi dochovanými exempláři jsou nejhodnotnějšími ty, jejichž někdejší majitele se podařilo identifikovat. Z prvního českého vydání (1611) se mimo jiné dochovaly exempláře z vlastnictví ivančického biskupa Jana Crucigera a jeho manželky Žofie (Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově v Praze, sign. BI VI 54) a Karla st. ze Žerotína (Biblioteka Uniwersytecka Wrocław, sign. 330.059); jeden exemplář druhého českého vydání (1612) náležel do vlastnictví utrakvistického kněze a exulanta Jana Burdy Pelhřimovského (Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově v Praze, sign. BT VI 48). Jeden exemplář německého vydání z r. 1616 vlastnil Jan Skrbenský z Hříšče (Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie, sign. BT SD 03673 I).

50 Matouš KONEČNÝ, *Ein schönes Büchlein, von dem rechten Amt und Beruf der Christen: aus heiliger Schrift zusammen gezogen [...] beschrieben durch Matthaum Koneczny, Diener der Kirchen Gottes: Nun aber aus dem böhmischen ins deutsche übersetzt durch einem Liebhaber der Wahrheit. MDCXVI.*, Bremen, Thomas de Villiers – Johann Willius – Johann Benthem, 1616. Dedikační předmluva Petru Vokovi z Rožmberka je zde na fol. A2a-A4b nahrazena obecnou výzvou k četbě křesťanské vzdělávací literatury. Spis poprvé zmiňují J. JUST – M. KLOSOVÁ – M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschvál*“, s. 270.

51 K okolnostem vydání německého překladu *Knihy o povinnostech duchovních* srov. Jiří JUST, *Jan Vetter. Příspěvek k tématu zahraničních učeneckých kontaktů jednoty bratrské na počátku 17. století*, *Studia Comeniana et Historica* 44, 2014, č. 91-92, s. 156-204, zde s. 171-172 a 202-203, č. 20; k podílu Pavla a Daniela Němčanského na jiných korekturních pracích v Brémách srov. tamtéž, s. 170.

52 *Naučení mládencům k službě Kristu a církvi jeho se oddávajícím v jednotě bratrské* [...], [Kralice], bratrská tiskárna, 1585. Knihopis č. 1163.

53 *Naučení mládencům k službě Kristu a církvi jeho se oddávajícím v jednotě bratrské* [...], [Kralice], bratrská tiskárna, 1609. Knihopis č. 1162. Kritickou edici spisu připravil František BEDNÁŘ (ed.), *Jana Blahoslava Naučení mládencům*, Praha 1947; pojednali o něm Pavel FILIPI, *Tendence bratrské homiletiky*, in: Amedeo Molnár – Pavel Filipi (edd.), *Do posledních končin*. Praha 1982, s. 77-100, zde s. 82-83; Mirjam DAŇKOVÁ [=Bohatcová], *Bratrský spis „Naučení mládencům“*, *Časopis Matice moravské* 70, 1951, s. 217-219; František BEDNÁŘ, *Požadavky Jednoty bratrské na bohoslovecký dorost. Naučení mládencům*, *Reformační sborník* 6, 1937, s. 115-121.

se souhrnně zabývá přípravou budoucích bratrských kněží a poskytuje zevrubný návod k jejich výchově, teologickému studiu a prohloubení osobní zbožnosti.

Své místo si Matouš Konečný jako přední protagonistu vzdělávání bratrských duchovních vydobyl kromě zajišťování výuky na domácích bratrských školách a vysíláním studentů na zahraniční instituce též jako organizátor tisku školské literatury pro potřeby jednoty, a to v Brémách. Se zdejšími gymnázii spojily jednotu bratrskou ve druhém desetiletí 17. století prostřednictvím rektora Matthiase Martiniho intenzivní vztahy.⁵⁴ Mezi lety 1611-1616 zde vyšla tiskem řada děl, zejména učebnic, z nichž některé byly později vydávány v reedicích.⁵⁵ Spolupracovníky Matthiase Martiniho a Matouše Konečného při těchto aktivitách byli Jan Vetter a jeho nástupci na postu vychovatele brémských bratrských studentů.

Matouš Konečný organizoval vydávání teologické literatury z titulu své funkce „písaře“⁵⁶ která souvisela s jeho biskupským úřadem, i když není zcela jisté, zda ji Konečný vykonával již od roku 1609.⁵⁷ Nositel tohoto úřadu měl zaznamenávat průběh synodních jednání a dbát na uchování jejich usnesení (tzv. dekretů), dohlížet na literární produkci jednoty a sám v případě potřeby zajišťovat vydání náležitých děl, ať již jako jejich autor, nebo jako redaktor prací jiných. Matouš Konečný patří z tohoto hlediska k nadprůměrným bratrským autorům a v oboru prakticko-teologické literatury snese srovnání s takovými osobnostmi, jakými byly např. Lukáš Pražský nebo Jan Augusta.⁵⁸

-
- 54 M. RŮČKOVÁ - J. ČEPELÁK (edd.), „*Poslušensství synovské vzkazují Vám*“, s. 63-71; Markéta RŮČKOVÁ, *Textbooks at the Academy of Bremen at the Beginning of the 17th Century: New Evidence from the Bohemian Brethren Archives in Mladá Boleslav*, Acta Comeniana 24, 2010, s. 73-98; Alfred SCHMIDTMAYER, *Über das Schulwesen der Böhmisches Brüder*, Zeitschrift für Geschichte der Erziehung und des Unterrichts 26, 1936, s. 56-71; TÝŽ, *Die Beziehungen des Bremer Gymnasium Illustre zu J. A. Comenius u. den mährischen Brüdern*, Bremisches Jahrbuch 33, 1931, s. 305-347.
- 55 Z děl, jejichž tisk si bratrství biskupové v Brémách objednali, má učebnicový charakter zejména řecko-latinská *Summa catechismi* (1613), vydaná o dva roky později dokonce čtyřjazyčně a připojená k polyglotnímu vydání perikopních textů, vytištěnému pod názvem *Evangelia et epistolae* (1616). Je však zřejmé, že i *Evangelia* měla sloužit především při výuce jazyků. Analýzu těchto děl v kontextu bratrské literární činnosti podal J. JUST, *Jan Vetter*, s. 166-172 a 192, č. 8, s. 201-202, č. 18-19.
- 56 Povinnosti biskupa-písaře shrnuje řád, přepracovaný a doplněný na synodu v Žeravicích v roce 1616, ale vytištěný teprve z podnětu Jana Amose Komenského (v latinském a řeckém znění) v Lešně v letech 1632 a 1633. Vydali jej Joseph Theodor MÜLLER - Jan V. NOVÁK (edd.), *Řád církevní Jednoty bratří českých - Ratio disciplinae ordinis ecclesiastici in Unitate Fratrum Bohemorum*, in: Jan Kvačala (red.), *Veškeré spisy Jana Amose Komenského*. Sv. 17, Brno 1912, s. 2-155, povinnosti biskupa-písaře jsou zde formulovány na s. 54-55.
- 57 Příslušné usnesení bratrského synodu se nedochovalo a M. Konečný je jako „písař“ poprvé výslovně zmíněn v listě přerovského bratrského biskupa Jana Laneckého psaném dne 17. prosince 1612. AMK, sign. A3251/Lanecký/19; J. JUST - M. KLOSOVÁ - M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschvál*“, s. 32.
- 58 Některé z titulů vydaných Konečným pomáhaly udržovat mezi tajnými nekatolíky v Čechách a na Moravě povědomí o bratrské minulosti v průběhu rekatolizace po několik generací. Z těch je třeba

Obr. 2: Náhrobní kámen Matouška Konečného v Brandýse nad Orlicí. Foto: Jiří Just.

Vzhledem k rychlému úbytku sil se Matouš Konečný v létě 1618 po dohodě s úzkou radou vzdal správy mladoboleslavského sboru, kam uvedl Jana Brože, a nadále se věnoval již jen svým biskupským povinnostem.⁵⁹ Brzy po porážce českých stavů a jejich spojenců na Bílé hoře se v roce 1620 odebral do Brandýsa nad Orlicí pod ochranu Karla st. ze Žerotína. Zde vzhledem ke svému zhoršujícímu se zdravotnímu stavu, na nějž bezpochyby měly vliv ozvěny aktuálních politicko-společenských událostí, již jen pasivně přihlížel dění a 8. února 1622 zemřel.⁶⁰ V místě svého posledního působiště se poněkud symbolicky minul s Janem Amosem Komenským, který se na relativně klidné brandýské panství uchýlil v následujícím roce.

I přes péči, jakou duchovní ve vedení jednoty bratrské, včetně Matouše Konečného, věnovali přípravě svých nástupců, je zřejmé, že věc měla i své stinné stránky. Bratrští biskupové se k otázce vzdělávání budoucích kněží stavěli zcela utilitárně a jeví jen málo pochopení pro takové zájmy svých podřízených, které – z jejich poněkud jednostranného pohledu – přímo nesouvisely s jejich budoucím povoláním. Když Jan Amos Komenský upozornil na své studijní úspěchy v Herbornu a netajil se svým zájmem o filozofii, dočkal se od svého nadřízeného Jana Laneckého více než skeptického přijetí, jak usuzujeme z bezprostřední reakce přerovského biskupa: „*Amosovi dám kapitolu o tu přílišnou filozofii.*“⁶¹

---

zmínit spis *Kazatel domovní* (tištěný poprvé v roce 1618 a opět 1625; Knihopis č. 4278 a 4279) určený bratrským hospodářům jako návod ke konání domácích pobožností nebo *Modlitby církevní* (tištěné 1618; Knihopis č. 5798 a 5799), které vyšly anonymně, avšak písemnosti Archivu Matouše Konečného dokládají redakční podíl mladoboleslavského biskupa při jejich vzniku. K těmto spisům srov. J. JUST – M. KLOSOVÁ – M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschválí*“, s. 272–275.

59 J. JUST – M. KLOSOVÁ – M. STEINER (edd.), „*Hned jsem k Vám dnes naschválí*“, s. 39–40.

60 Tamtéž, s. 40–41. Konečného náhrobek, zasazený do zdi soukromého domu na místě, kde stál pohřební kostel žerotínského rodu, je jedinou sepulkrální památkou na bratrského biskupa, dochovanou na území České republiky. Popsal jej Ferdinand HREJSA, *Bratrské památky v Brandýse nad Orlicí*, Časopis Národního musea, oddíl duchovědný 110, 1936, s. 193–208.

61 Jan Lanecký v listě Matoušovi Konečnému z 1. dubna 1613. AMK, sign. A3251/Lanecký/24, fol. 1r; J. JUST, *Neue Nachrichten über Johann Amos Comenius*, s. 134–135. Ještě křiklavějším příkladem konfliktu tohoto typu, kdy adept na úřad bratrské duchovní správy svými intelektuálními zájmy narazil na nepochopení bratrských biskupů, byl zde již zmíněný Jan Vetter. Srov. J. JUST, *Jan Vetter*, zejm. s. 164–166 a 181–184.

Zusammenfassung

Matouš Konečný und sein Anteil an der Erziehung und Bildung der Geistlichen der Brüdergemeinde zu Beginn des 17. Jahrhunderts

Nach dem Erlass des Majestätsbriefs von 1609, der den Protestanten in Böhmen eine freie Religionsausübung sicherte, hat das Amt des ersten Bischofs der Brüder-Unität in Böhmen Matouš Konečný (1569-1622) innegehabt. Im Rahmen der bischöflichen Pflichten war er auch für die Erziehung und Vorbereitung der Geistlichen der böhmischen Provinz der Brüder-Unität verantwortlich. Er beaufsichtigte die brüderische Schule in Mladá Boleslav, wo begann die Ausbildung der künftigen Diakonen und Priester. Weil das Gymnasium der Unität in Eibenschitz am Anfang des 17. Jahrhunderts mit einem offensichtlichen Verfall getroffen wurde, mussten die Studenten für die Vervollkommnung ihrer Erziehung weiter nach Ausland wandern. Das ganze Prozess versicherten die Bischöfe der einzelnen brüderischen Diözesen. Sicher noch vor 1610 knüpfte Matouš Konečný ein Kontakt mit Matthias Martini, dem Rektor des Gymnasiums illustre in Bremen. Nicht nur wegen einer "konfessionellen Verwandtschaft", aber ebenso aufgrund mancher persönlichen Beziehungen hat Bremen im zweiten Dezennium des 17. Jahrhunderts für die Brüder-Unität bedeutend an Anziehungskraft gewonnen. Zwischen 1610-1617 studierte hier unter Leitung von Matthias Martini

und anderen Pädagogen eine Reihe der künftigen brüderischen Geistlichen und adeligen Anhänger der Brüder-Unität. Matouš Konečný war als sogenannter Bischof-Schreiber auch mit der Herausgabe der theologischen Literatur für die Brüder-Unität beauftragt. Unter den Lehrbüchern, die das Gymnasium in seiner Druckerei in Bremen zwischen 1611-1616 intensiv produzierte, wurden einige im Auftrag des jungbunzlauer Bischofs gedruckt, in Böhmen und Mähren weiter verbreitet und auf den brüderischen Schulen benutzt, wie z. B. die polyglotte Ausgaben des brüderischen Katechismus (*Summa catechismi*, 1613 und 1615) oder griechisch-lateinisch-deutsch-tschechische Ausgabe der liturgischen Texten (*Evangelia et epistolae*, 1616). Matouš Konečný selbst war Verfasser eines praktisch-theologischen Abhandlung *Kniha o povinnostech křesťanských* (*Das Buch von dem rechten Amt und Beruf der Christen*, Erstausgabe 1611, in der deutschen Übersetzung in Bremen gedruckt 1616). Das Werk ergänzte er im Jahre 1612 um ein Kapitel, in dem präsentiert er, den Studenten und Präzeptoren getrennt, seine Vorstellungen über der christlichen Bildung und Erziehung. Diese sind im vorliegenden Aufsatz analysiert.